

da 1990, s. 71-80) adlı eser ve makaleleri sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Baytâr, *el-Câmi' li-müfredâti'l-edviye ve'l-ağziye* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1417/1996, I-II, 2-3; a.mlf., *Tefsîru Kitâbi Diyâşkürîdûs* (nşr. İbrâhîm b. Murâd), Beyrut 1989, neşredenin girişi, s. 32, 34-35, 36-37; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 601-602; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1772; Brockelmann, *GAL*, I, 647; Abdülhalîm Muntasir, "el-Câmi' li-müfredâti'l-edviye ve'l-ağziye li'bni'l-Baytâr", *Tİ*, I, 562-568; Şeşen, *Fihrişü mahâtûâtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 20-25; İbrâhîm b. Murâd, *Dirâsât fi'l-mu'cemi'l-'Arabî*, Beyrut 1987, s. 271-293; a.mlf., "el-Meşâdirü't-Tünisiyye fi Kitâbi'l-Câmi' li'bni'l-Baytâr", *el-Hayâtü's-şekâfiyye*, V/8, Tunus 1400/1980, s. 117-148; Mustafa eş-Şihâbî, "Tefsîru Kitâbi Diskûridis li'bni'l-Baytâr", *MMMA* (Kahire), III/2 (1957), s. 105-112; "İbnülbaytâr", *İA*, V/2, s. 845-846; J. Ver-net, "İbn al-Baytâr", *EP* (İng.), III, 737.



MAHMUT KAYA

MÜFREDÂTÜ'L-KUR'ÂN

(مفردات القرآن)

Kur'an-ı Kerim'in kelime ve kavramlarıyla bunları açıklamak için oluşturulan ilim dalı ve bu konudaki eserlerin ortak adı (bk. ULÛMÜ'L-KUR'ÂN).

MÜFTÂBİH

(bk. FETVA).

MÜFTÎ DERVİŞ

(ö. XI./XVII. yüzyılın sonları)

Halvetî şeyhi, şair.

Kütahya'da doğdu. Germiyanogulları döneminde Kütahya'nın Kalburcu köyüne yerleşen Çavdaroğulları ailesine mensuptur. Asıl adı Ahmed olup müftülük yaptığından dolayı Müftî Derviş, Müftî Şeyh diye tanınır. Mutasavvif şair Sun'ullah Gaybî'nin babasıdır. Dedesi Kalburcu Şeyhi veya Çavdar Şeyhi lakaplı Pîr Ahmed Efendi, babası Şeyh Beşir Efendi'dir. Pîr Ahmed Efendi, Karaman'da Cem Seyyah adlı bir zata, İstanbul'da Halvetiyye'nin Sünbülüyye şubasının pîri Sünbül Sinan Efendi'ye uzun süre hizmet edip hilâfet almıştır. Gaybî'nin verdiği bu bilgiye göre (*Biatnâme*, vr. 8^b) onun Merkez Efendi'nin halifesi olduğuna dair kayıt (Müstakimzâde, vr. 166^b) yanlıştır. Pîr Ahmed Efendi'nin Gaybî'nin büyük dedesi olduğunu belirten İsmail Hakkı Uzunçarşılı (*Kütahya Şehri*, s. 213), Pîr Ahmed ile oğlu Beşir Efendi'yi karış-

tırmıştır. Müsikiye dair *Burhânü'l-elhân* adlı bir eseri olduğu kaydedilen Pîr Ahmed Efendi'nin türbesi Kütahya valiliği sırasında II. Selim tarafından yaptırılmıştır. Beşir Efendi, İstanbul'da Sünbül Sinan'ın halifesi Merkez Efendi'ye intisap etmiş, hilâfet aldıktan sonra Kütahya'ya dönüp Akkaya denilen mevkide bir mescid ve zâviye yaptırıp irşad faaliyetinde bulunmuştur. Hacca giderken Kütahya'ya uğrayan Cemâleddin Hulvî, Şeyh Beşir Efendi'yi ziyaret ettiğini, onun hadis ve tefsir ilimlerine vâkıf olup bu ilimleri okuttuğunu kaydeder (*Lemezât-ı Hulviyye*, s. 609).

Müftî Derviş medrese öğrenimini tamamlamasının ardından Kütahya müftülüğüne kadar yükselmiş, on sekiz yıl müftülük yaptıktan sonra Elmalılı Sinân-ı Ümmî'ye intisap ederek hilâfet almıştır. Oğlu Gaybî onun müftülüğü döneminde tasavvufa şiddetle karşı olduğunu belirtir. Gaybî'nin ifadelerinden hareketle Müftî Derviş'in Sinân-ı Ümmî'ye intisap ettiğinde oldukça ileri yaşta olduğu söylenebilir.

Müftî Derviş XVII. yüzyılın süfî şairi Niyâzî-i Mısırî ile aynı şeyhe, Sinân-ı Ümmî'ye mensuptur. Niyâzî'nin, "Biz beş er idik aktık bir demde yola girdik / Kırk yılda pîre erdik bu sohbeta erince" beytindeki "beş er" ifadesinin Sinân-ı Ümmî'nin beş halifesine işaret ettiği, bunlardan birinin Müftî Derviş olduğu kaydedilmektedir. I. Ahmed'in Çavdaroğlu ailesi için tesis ettiği vakfiyeye ilişkin 1019 (1610) tarihli fermanda Beşirzâde diye anılan Müftî Derviş'in bu tarihte vakfın mütevellisi olduğu anlaşılmaktadır.

XVII. yüzyılın sonlarında vefat eden Müftî Derviş'in türbesi Kütahya kabristanındadır. Gaybî, İstanbul'a giderek Olanlar Şeyhi İbrâhîm Efendi'ye intisap ettiğine göre babasına intisap edememiş veya etmişse bile sülûkünü tamamlamamış olmalıdır. Buna göre Müftî Derviş, Gaybî'nin İbrâhîm Efendi'ye intisabından önce vefat etmiş olmalıdır.

Müftî Derviş, Müftî, Çavdaroğlu, Çavdaroğlu Ahmed mahlaslarını kullanan şair, Yunus Emre tarzı şiirin önemli takipçilerinden biridir. Medrese öğrenimi görek müftülük ve müderrislik yapmış olmasına rağmen tasavvufî konuları çok sade bir dille ifade eden Müftî Derviş'in bazı şiirleri şeyhi Sinân-ı Ümmî, pîrdaşı Niyâzî-i Mısırî'ye ve diğer pîrdaşlarına nazîre olarak yazılmıştır. Gaybî de babasının bazı şiirlerinden ilham almış veya bu şiirlere nazîreler yazmıştır.

Müftî Derviş'in şiirlerini içeren üç yazma tesbit edilmiştir. Elmalı İlçe Halk Kü-

tüphanesi'ndeki bir mecmuada (nr. 43) otuzu aşkın şiiri mevcuttur. Ata Terzibaşı kendisindeki bir yazmada 177 şiirinin bulunduğunu söylemektedir (bk. bibl.). Millî Kütüphane'deki bir mecmua da (nr. A 3488/1, vr. 2^a-36^b) Müftî Derviş'in 172 şiirini ihtiva etmektedir. Bu nüshadaki şiirler Sadık Mısırcı tarafından yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (bk. bibl.). Mustafa Tatcı ile Cemal Kurnaz'ın yayımladığı *Kütahyalı Bir Gönül Eri: Çavdaroğlu Müftî Derviş* adlı çalışma (Ankara 1999) şairin altmış şiirini ihtiva etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye* (haz. M. Serhan Tayşi), İstanbul 1993, s. 459, 460, 609-610; Sun'ullah Gaybî, *Mes'ele-i Sülûk*, AÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., Yz., nr. 1468, vr. 3^a; a.mlf., *Biatnâme*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 107, vr. 8^b; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 166^a; *Osmanlı Müellifleri*, I, 179; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 213; Hamza Güner, *Kütahyalı Şair ve Edipler*, Kütahya 1967, s. 183; Sadık Mısırcı, *Müftî Derviş Divânı* (yüksek lisans tezi, 1995), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Bilal Kemikli, "Kütahya Yöresinde Bir Mutasavvif Aile", *Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliğaları Kongresi Bildirtileri*, Ankara 1998, s. 281-296; a.mlf., "Türk Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devran ve Sema Türü ve Gaybî'nin Devran ve Semâ'a İlişkin Görüşleri", *AÜİFD*, XXXVII (1997), s. 455; Subhi Saatçı, "Müftî Derviş", *TDEA*, VI, 465; Ata Terzibaşı, "Bilinmeyen Şairlerden Müftî Derviş", *Kardaşlık Dergisi*, sy. 5 (1976), s. 18-19.



CEMAL KURNAZ – MUSTAFA TATCI

MÜFTİLENÂM

(bk. ŞEYHÜLİSLÂM).

MÜFTİZÂDE ABDÜRRAHİM EFENDİ

(ö. 1252/1837)

Osmanlı âlimi.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında doğdu. Alâiye (Alanya) müftüsü Yûsuf Efendi'nin oğlu, Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyûn'un ilk hocalarından Palabıyık Mehmed Efendi'nin kardeşi ve Müneccimbaşı Osman Sâib Efendi'nin babasıdır. İsmâil Gelenbevi'nin çeşitli ilimlere dair birçok telifini ve *Şerh-i İsâgüci*'nin bir kısmını üstadı Emirzâde Mehmed Güzelhisârî'den okudu. Şeyhülislâm Hulûsi Efendi'nin açtığı ruûs imtihanında birinci geldiği bilinmektedir. Cevdet Paşa ondan övgüyle söz eder (*Tarih*, VII, 128); riyâziyyattaki müşküllerini halle-



Müftizâde Abdürrahim Efendi'nin Şerhu 'Unküdi'z-zevâhir adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3070)

den hocası Osman Sâib Efendi'den bahsederken de onun, babası Abdürrahim Efendi ile amcası Palabyık Mehmed Efendi gibi İstanbul'un en meşhur âlimlerinden olduğunu belirtir (a.g.e., X, 212). Uzun yıllar Semâniye medreselerinden Ayak Kurşunlu Medresesi'nde müderrislik yapan Müftizâde aynı zamanda sarayda da görevliydi ve 1822 yılında Sarây-ı Hümâyün'dan (Galata Sarayı) Topkapı Sarayı'ndaki Enderun Mektebi'nin Kiler Odası muallimliğine tayin edilmişti. Osmanlı Devleti'nde medreselerin çöküşü, Batı tarzındaki eğitim ve bilim kurumlarından mühendishânelerin kuruluş devrinde yetişen âlimlerden biri olan Abdürrahim Efendi 15 Zilhicce 1252 (23 Mart 1837) tarihinde öldü ve Edirnekapı dışındaki İbrâhim Halebî sirtalarında toprağa verildi. Halkın arasına pek fazla girmemesi ve medresedeki odasında uzlet hayatı yaşamasıyla tanınıyordu.

Eserleri. 1. *Şerhu 'Unküdi'z-zevâhir*. Ali Kuşçu'nun eserine yazdığı bir şerhtir (İstanbul, ts.). Kitabın mukaddimesinde Ali Kuşçu'nun Arapça'nın lügat, iştikak ve sarftan bahseden bu kitabının şerhedilmediğini, nüshalarının da çok az olduğunu söyledikten sonra eseri Sarây-ı Hümâyün muallimliği sırasında şerhedip III. Selim'e sunduğunu belirtmektedir. 2. *Terceme-i Eşkâlû't-te'sis*. Muhammed B. Eşref es-Semerkandi'ye ait eserin tercümesidir.

Müftizâde önsözde riyâzî ilimlerin ülkeleri ele geçirmek ve elde tutmakta, gemiler yapıp yüzdürmekte, kale ve binaları onarmakta, savaş aletlerini kullanmakta, devlet işlerini düzenlemekte kuvvetli bir düstur olduğunu belirttiikten sonra III. Selim'in bu ilimlerin öğrenilip yayılmasını istediğini, bunun için de geometride Osmanlı medreselerinde okutulan *Eşkâlû't-te'sis*'in Türkçe'ye tercüme edilmesi işinin ağabeyi Palabyık Mehmed Efendi'ye verildiğini, ancak bu işi kendisinin yaptığını söylemektedir. Eserin, İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 11) ve üzerindeki kayıttan Hasköy'deki Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyün'a ait olduğu anlaşılan nüshasından 1209 (1794-95) yılında tamamlandığı öğrenilmektedir. Kitabın III. Selim devrinde istinsah edilen ve çizimlerinin güzelliğiyle dikkat çeken diğer bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 6838). 3. *es-Sülûk ve's-seyr* (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 565).

BİBLİYOGRAFYA :

Hızır İlyas, *Târîh-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 216; Cevdet, *Târîh*, VII, 128; X, 212; Lutfi, *Târîh*, IV, 84; V, 72-73; *Sicill-i Osmânî*, III, 334; *Osmanlı Müellifleri*, I, 378-379; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 565; *Kehhâle, Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 215; Fethi İsfendiyoğlu, *Galatasaray Tarihi*, İstanbul 1952, I, 439-440.



CEVAT İZGİ

MÜFTÜ
(bk. FETVA; ŞEYHÜLİSLÂM).

MÜFTÜ CAMİİ

XVII. yüzyıllın ilk çeyreğinde Kırım Kefe'de yaptırılan cami.

"Küçük İstanbul" olarak da bilinen Kefe'nin Çarşı mahallesinde yer alır; Mûsâ adlı bir kişi tarafından 1032'de (1623) inşa ettirilmiştir. 1783 yılındaki Rus istilâsı ve sonrasında Kefe'deki Osmanlı eserlerinin çoğu yıkılmışken bu cami günümüze ulaşan az sayıdaki Osmanlı yapılarından biridir. Cami, Kefe'nin Ruslar tarafından işgalinin ardından Ortodokslar'ca kullanılmış, daha sonra Ermeni Katolik kilisesi olmuş ve muhtemelen bu sayede yıkımdan kurtulmuştur. 1975'te bir onarım geçiren caminin iç duvarları kilise şeklinde kullanıldığı dönemden kalma kalem işleriyle bezeli olduğundan onarım sırasında bunların üzeri sıvanmıştı. 1995 yılında Kırım'a dönen müslüman Tatarlar'ın ibadete açtığı cami halen kullanılmakta olup siva altındaki eski süslemeleri tekrar ortaya çıkarılmıştır.

Bir kenarı 15 m. olan kare planlı yapının moloz taş duvarları üç şerit halinde altışar tuğladan örülmüş, köşelerin çok aşığından başlayan pandantiflerle her cephesi sivri kemerli pencerele onaltıgen kasağın üstüne oturan kubbeye geçilmiştir. Kible duvarında 7 m. genişlikte ve 3 m. derinlikte üstünde yuvarlak bir penceresi olan bir mihrap yer almaktadır. Caminin yan duvarlarında ve kubbe eteğinde çok sayıda sivri kemerli pencerenin bulunması iç mekâna ferahlık vermektedir. Yıkıl-

Müftü Camii – Kefe / Kırım

